

Weöres

Na poti
k popolnosti Spominska
razstava ob 100. obletnici
rojstva Sándorja Weöresa

Razstava sestavila in katalog uredila: EVA NAGY

Gradivo oblikovala: TAMÁS OTYÓ SELVEY

Izdal / Dr. (PnD) MÁRTA TOLDI PALLÓSI, direktorica knjižnice

Razstavo in tudi katalogo podpora: KOLEGIJA ZA JAVNE ZBIIRKE PRi NARODNEM KULTURNEM SELADU

Záovsta KNJižNICA DániEL BERZSENYIJA • Zbirka: Dr. (PnD) MÁRTA TOLDI PALLÓSI

Tudi VELOPRIMEI Széchenyi Intézet

Knjižnica
Dániela Berzsenyija
2013

Predgovor

Naša knjižnica si že od leta 1880, ko je bil ustanovljen njen pravi predhodnik, na različne načine prizadeva za izpolnitev svojega dokazljivo najbolj pomembnega poslanstva, to je služiti kot viš za medgeneracijski prenos dediščine spominov na domačo pokrajino. Izpolnjevanje naloge temelji na dejavnosti sistematičnega zbiranja, hranjenja in dokumentiranja, na katerih se poleg širjenja potreb posameznika, gradijo tudi romanijske skupnosti za ohranitev kolektivnega spomina na pomembnejše dogodke in življenjske poti ter dosežke pomembnih oseb, predstavljenih v bibliografijah, na predavanjih, razstavah, sponzijskih konferencah in po novem tudi v elektronskih dokumentih.

V ta sklad spada tudi v naši knjižnici žansko obnovljena razstava o Sándorju Weöresu, ki izbran izsek izjemnega življenjskega dela pred 100 leti rojenega, s pokrajino Železne županije s tisočimi ritmi povezanega in s Kosuthovo nagrado nagrajenega pesnika prikazuje ne le na panojih, temveč tudi s sredstvi in metodami, ki vabijo k aktivnosti ter spodbujajo nadaljnjo poglobitev. Eva Nagy, ki je izbrala gradivo in pripravila razstavo, si je prizadevala, da bi s prikazom povezave Sándorja Weöresa z Železno županijo popeljala obiskovalce po njegovi nikoli povsem poznani življenjski poti, s poudarkom na osebni povezavi in povezavi z ustanovami ter na spodbujajoči moči interpretacije magične poezije. Od družine Pável v kraju Csöngge, preko prijateljstva z Erasi Gazdag do bralcev knjižnice, do današnje mladine, ki ilustrira pesmi, ob gledanju razstavnih panojev, ob branju, ob poslušanju poezije in odločkov iz pesem, se lahko vživimo v oblikovanje ustvarjalnega mišljenja in dosežke vzorno samostojno življenje živečega, toda za skupnost zaklade prinašajočega ustvarjalca. Ogled v smislu obogatitve prepoznavanja spremljajo posnetki Tamása Ottója Sellyeja.

Obiskovalcem razstave želim tudi v imenu sedeževcev nepozabno doživeti!

DR. (PHD) MÁRTA TOLDI PALLÓSI

direktorica Županijske in mestne knjižnice Berzsényi Dániel

Prizorišča razstave

Kőszeg, **MESTNA KNJIŽNICA KÁLMÁNA CHERNELA**

20. oktober 2013 – 8. december 2013

Szombathely, **KNJIŽNICA DÁNIELA BERZSENYIA**

12. december 2013 – 12. januar 2014

Bécs, **KULTURNI IN ŠPORTNI CENTER, KNJIŽNICA**

22. januar 2014 – 22. februar 2014

Murska Sobota, **POKRAJINSKA IN ŠTUDIJSKA KNJIŽNICA / Slovenija**

27. februar 2014 – 29. april 2014

Unterwart, **MADŽARSKI KULTURNI INŠTITUT / Avstrija**

9. maj 2014 – 10. junij 2014

Vép, **KULTURNI DOM IN KNJIŽNICA**

12. junij 2014 – 12. julij 2014

Sándor Weöres

- 1913 rodil se je 22. junija v Sombotelu (madžarsko Szombathely), je edini otrok Sándorja Weöresa, ki je bil tojaški častnik in zemljiški posestnik, ter Marije (Mária) Blaskovich, ki je izhajala iz izobčene noščanske družine
- 1918 kolari se je začel v papeški evangeličanski školi
- 1919 družina je morala zapustiti mesto in je obiskoval evangeličansko šolo v kraju Csöngge. Zaradi slabega zdravstvenega stanja je postal zasebni učenec. Kot otrok je prebral vse knjige v knjižnici vaškega duhovnika, Sigismunda Huttreja, in največ užitek so mu nudila Shakespeareove in Schillerjeve drame.
- 1926-1932 srednjo šolo je obiskoval v Sombotelu (Szombathely), v Györu in Sopronu.
- 1928 v mesecu juliju je bila v Sombotelu (Szombathely) objavljena njegova prva objava v reviji *„Hó“*.
- 1929 njegove pesmi objavljajo zbirki *Pesti Hirtlap* in *Naphlet*. Vzpostavil je stik s pesnikoma Koszólányijem in z Babitsom.
- 1932 revija *Nyugat* prvič objavi njegove publikacije v 15-16. številki.
- 1933-38 v Pécsu je bil študent prava, nato humanistike; spozna se z Lajosom Fileptom.
- 1934 izide njegova prva knjiga (*Húsg van* (Mrtav je), Pécs).
- 1935 prejel je nagrado Baumgarten in odpotoval v severno Evropo. Izide njegova knjiga z naslovom *„A Kő és az ember“* (Kamen in človek).

- 1937 prejel je nagrado Baumgarten. Šel je na potovanje na Daljni vzhod.
- 1939 doktoriral z naznavo o nastanku samoizposvedne pesmi (*Az évsz születése*). Postane knjižničar v Pécsu, tuda veliko časa preživi tudi v Budimpešti.
- 1947 preselil se je v Pest. Poročil se je z Amy Károlyi. Odlšla sta na daljšo študijsko potovanje v Italijo. Zaradi svojih pogledov na svet je bil večkrat napaden.
- 1949 od tega leta naprej je lahko objavjal samo prevode del in otroške pesnice. Cele generacije so rasle ob njegovih barvitih, melodičnih pesnicah (*Bóbita*, 1955; *Ha a világ régi lenne*, 1974).
- 1951 odpustili so ga s položaja knjižničarja. Zoltán Kodály, ki je že uglasbil njegovo 15 let staro pesem (*Óregok* (Starci)), ga je podpiral.
- 1956 konec leta izidejo Zbrana dela.
- 1957-1964 ponovno ima težave z izdajo svojih del.
- 1959 z ženo sta odpotovala na Kirajsko.
- 1964 pariška revija *Magyar Műveltség* izda številko, posvečeno Weöresu. Knjiga z naslovom *Tízévtől* je bila najprej objavljena v Parizu, nato tudi doma.
- 1966 obiskal je Zahodno Evropo in ZDA.
- 1970 prejel je Kossuthovo nagrado. Z dobljeno denarno nagrado je ustanovil nagradni sklad Béla Pásztor, ki podeljuje nagrade mladim pesnikom/pesnicam. V osemdesetih letih se je bojeval s številnimi težkimi boleznimi.
- 1989 umrl je 22. januarja v Budimpešti.

1. poster

„v slepi ulici šepavega časa pozabljena vasica“

Csöngye

Majhno vasico na območju Kemencesaja stari dokumenti in cerkvene knjige omenjajo z imenom „Cberg“, „Csenge“. Naselje se nahaja na Kemencesáti, ki je sestavljen iz gramozu, ki ga je nanesla reka Rába, in ki je do sredine 19. stoletja bil prekrit s prostornim cerovim gozdom. To je kasneje zamenjal akacijev gozd, za katerega je reprodukcijski material v glavnem dalo drevo, ki še vedno stoji (že več kot 200 let) na dvoslični evangeličanske župnije v Csöngyi, in ki je „brat“ drevesa „Tessedik-é“ v kraju Szarvas.

Okolica reke Rábe je bila naseljena že od nekdaj. Na območju naselja Csöngye so pred dvajsetimi leti našli prazgodovinsko kamnito orodje in umetniška dela, na kar spominja kamnito kopje v grbu naselja. Tukaj je ostalo kamnito orodje sodobnega človeka, kot tudi artefakti iz bronzaste dobe. Muzej Savaria hrani kipec z imenom „Csöngyi Vénusz (Venera)“ iz bronzaste dobe. Večina od pristo prebivalcev kraja je evangeličanov. Svejo skupnost so lahko po prostoreformaciji preoblikovali v poznih letih 18. stoletja, tuda šlo so imeli že leta 1706. Leta 1784 so postavili tudi cerkev.

Sándor Weöres v uvodnem delu knjige „Vas megye útikalauza“ (Vodnik po Železni županiji), ki je bila izdana leta 1976, o svoji ožji domovini, o naravnih lepotah Želene županije in o tem, da v njem lahko najdemo skoraj vso Evropo, govori s pesniškimi podobami. V kraju Jánosbáza ter okolici nas pozdravlja mediteranska klima; pokrajine in kraji Kemenes-hát, Gérce, Nagrsimonyi, Csöngye so podobni gričevnatemu območju v Ukrajini; Sághegy je skrajni člen bazaltne gonske verige ob Balatonu in je ugasli vulkan; tukaj pralekna vina pa lahko tekmujejo z vini iz Badacsony in Somlója. Oberečje reke Rábe pri kraju Sárvár ali Hídvég nam govorijo o francoskih rečnih bregovih z listnatimi gozdovi.

Répcelak spada že k pokrajini Kisalföld (Mala dunajska kotlina), ki je rodovitna ravnica, in bi že prišli skoraj do Kunsága (slovensko: Kumanije).

Na zahodu so alpski gozdovi, gore, kristalne čiste zrake; tu se nahaja čudovito ohranjeno srednjeveško mestce – Kőszeg (slovensko: Kiseg). Z vrhov „Kőszegi gorojva“ se vidi vse do Sombotela (madžarsko: Szombathely), do mesta z bogato zgodovino.

Na jugu županije so cerkve iz obdobja dinastije Arpadovičev: Ják, Csémpeszokpács, Velemér, Magyarország. In nezmotljiva tista prazgodov Strojne krajine (madžarsko: Órség) in doline Krke (madžarsko: Kerka-völgy). Tu je vsaka vas drugačna.

2. poster

„ni samo en človek, temveč družina“

László Cs. Szabó: Nasproti mene sedi pesnik, madžarski pesnik. Ime mu je: Sándor Weöres. Z dvojnimi w-jem. Njegov priimek se izgovarja na različne načine. Sándor, kako ga izgovarjati ti?

Sándor Weöres: Vöös, z dvema ö-jema

László Cs. Szabó: Ali je to star priimek? Napisan je na star način.

Sándor Weöres: Ime izvira iz sedemnajstega stoletja.

László Cs. Szabó: Je iz Prekodonavja?

Sándor Weöres: Nisem prepričan. Plemiški predikar družine je „*Andelecz*“, no, zdi se, da je pravzaprav prekodonavsko ime. Glede na to, da je bil v sedemnajstem stoletju plemiški naslov družine podeljen Mihályu Weöresu, in v tistem času je živel ciganski vojvoda z imenom Mihály Weöres, menim, da gre za eno in isto osebo. Še vedno mi ni uspelo najti dve osebi z imenom Mihály Weöres, nobene sledi nisem našel o tem. Mogoče je, da sem po rodu cigan, in mogoče je, da nisem, saj v zvezi s tem natančnejših podatkov, kljub mojim raziskavam, nisem mogel najti. Časnik „*Magyar Műhely*“, 1963. 7-8.

„Všeč mi je bila starinska hiša z dvoriščem, ki je na nekdanjem poplavnem območju reke Rabe stala na začetku gospodarskega dvorišča. Pod akacijami ograda za koeje in krave, v zemljo vkopani in s slamo kriti hlevi za govedo, zelenjavni vrt. Na strmem klancu stranska zgradba s sobo za goste, s pogledom na ravnico reke z gozdom, posod starinsko pohištvo. Nove čase predstavlja samo motomo kolo gospodarja, na katerem je s pomorno dršo dirjal masekeli ...“ Nándor Várkonyi: *Pegő évek* (Bežočja leta). 1976.

„(...) Mati... je brala in govorila v štirih jezikih. Bila je vesela, da se tudi jaz zanimam za kulturo. Že ko sem bil star sedem let, sem od matne dobil v branje Shakespeara, Goetheja, Madácha, Csokonaija (...).“

Bertha Bulcsú: *Mézelen a király* (Kralj brez oblek). 1972.

„Sanyijeva mama je izobrazena in kot večina izobrazenih ženski skromna, tiha, nagibala se je k rahli ironiji. Vse jo je zanimalo, in nekako je govorila celo tedaj, ko nič ni rekla občutil sem sugestivni učinek njenega obstoja. Čutil sem, da Sanyi in njegova mama tudi v medsebojni sugestiji duhovno stalno živita v medsebojni povezanosti.“ Nándor Várkonyi: *Pegő évek*. 1976.

„Moj oče je bil čuden človek z romantičnim življenjem. Bil je vojaški častnik in podeželski kmet.“ „Moja mama je očeta spoznala v Pécsu, ki so ga kot vojaškega častnika premestili enkrat sem, drugič drugam. Nekaj let je preživel v Pécsu in kot mlad bazarški častnik je hodil v tankajniško družbo. Tako je spoznal mojo mamo. Moja starša sta bila vajena živahnega življenja, tako, da je bila obvezna upokojitev velika preobrnica v njenem življenju.“ Áron Tóbiás: *Sándor Weöres – zvočni posnetki* (Weöres Sándor - hangszalagon). Életünk, 1975.

3. poster

»Živim nad vasjo, sam,«

Sándorja Weöresa sem spoznal, ko je imel petnajst let. Takrat je bil učenec realne šole v Szombathelyu. Predstavil mi ga je njegov ljubljni učitelj in stanodajalec Avgust Pavel Sročala vrn se v knjižnici Kulturnega društva v poznem popoldnevu, prispel je s svojo materjo. Bil je suhoten, morda celo slaborasel fant, na njegovem (okroglem in polnem) obrazu so bile neravne oči in želo. Njegov glas je bil tanek (kakor glas pisatelja Zsigmonda Móricza), sicer pa melodičen in prepevajoč, kot da bi z nekim čudnim naglasom deklamiral pesmi. (Ta način govora sem nato kasneje z veseljem poslušal ne le z ušesi, temveč tudi z dušo, kadar je recitiral.) Takrat sem že poznal njegove pesmi, ki so bile tudi tedaj tako presenetljivo zrele in nove kakor njegova današnja poezija. Njegovo znanje je bilo prav tako osupljivo. Ni bil le popolnoma vešč vseh inačic raznoraznih književnih vest, obvladoval je tudi današnje perspektive svoje podobe sveta. Le-ta je vključevala ob latinski in grški književnosti tudi vzhodni svet. - János Bárdosi Németh: *Peti in sopotniki*, 1975.

Odklocek iz spominov Károlya Balogha. Életünk, marec 1978.

„Čeprav sem štiri leta starejši od Cine, me je sprejel med svoje prijatelje za igro. Nikoli me ni poskuševal zaradi mojih korenin. Imel je kakšne štiri ali pet let - dobro se spominjam, da še ni hodil v šolo -, velikokrat je tam pripovedoval o tujih državah, o neznanih, daljnih deželah, kot je na primer Opatija (Abbatia), o sinje modri barvi Jadranskega morja, o termopolnih ljudeh, in nam je svoja doživetja vedno prenesel, morda nekoliko polepšano z njegovo domišljijo.“

- Star sem enaindvajset let, toda doživel sem vse to, kar lahko doživi sedemdeset let star človek. Nič posebnega se ni zgodilo z menoj. V šoli sem bil slab učenec. Sprva sem svoje pesmi risal v tiskanih črkah. Še preden sem šel v osnovno šolo, sem že prebral Shakespeara... Obiskoval sem realko, bil sem odličnjak in tudi repetent. Sedaj sem študent prava.

- Csöngő?

- Vas, kjer živim, je zelo majhna, toda tudi od nje bežim. Eno izmed očetovih hiš imenujemo „deča krivača“. Rdeča zato, ker ima rdečo streho, krivača pa zato, ker ima hiša obliko črke L. Svoje pesmi sem običajno pisal tukaj: dolgo in počasno, s „hekatombo cigaret“ pred mano.

- Književnost?

- Verjameem v nepopolnost ustvajanja, popolnost je brezpogojno določeno. Najbolj popolna pesem je prazen list papirja ... Madžarska, 20. januar 1935

4. poster

»Moje življenje se je popajdašilo s staro realko tukaj za pet let«

„Nikoli se ni znal vključiti v razredno skupnost, in mislim, da se niti ni želel. Za njega je bila značilna nekakšna hladna razdalja, kar je uveljavljal do vsakogar. Predsednik šolskega krožka, učitelj francoskega in madžarskega jezika, Kálmán Böröczffy, mi je želel pomagati pri premagovanju pomanjkljivosti pri pripravi in me je posilil, naj ga uvedem v skrivnosti francoskega jezika in pravopisa. Tako sem bil bolj pogosto v stiku z njim, ker vsa izven šole bila skupaj še od 3 do 4 ure na teden, toda že omenjena razdalja med nama ni bila nič manjša (...)

Njegovo inteligenco in izobraženost s področja književnosti smo priznavali, in smo v njem morča občutili genija, toda njegova neobčljivost v vsakdanjih stvareh, njegova očitna nezaintenzivnost v športu in drugih vsakodnevnihih stvareh, ki so nas tedaj veliko bolj zanimala, je privedlo do tega, da smo ga povsem izključili.“

Spomini Jánosa Bečklerja, Savaria Fórum, 12. januar 1996

„Še danes se spominjam ur madžarskega jezika. Eno izmed Sándorjevih nalog, morča ravno tisto, o kateri je poročal o Kosztolányiju, je gospod učitelj Kardesvan prebral. V njem je govoril o veličini Petőfija, bolj natančno, o precejnosti ter teatralnosti pesnika. Učitelj je branje zaključil z besedami, da se ne strinja s surovo kritiko artorja naloge. Toda všeč mi je bilo, da je dijak njegovo mnenje sprejel brez izmikarja. Posem je na presenečenje vseh nas, mi zapisal najboljšo oceno (...).“ Pogovori z dr. Jerőjem Kovácsom. L. P. Szombathelyi emélepkönyv (2007).

V svojem pismu dne 7. oktobra 1929 označuje pesnik Dező Kosztolányi Sándorja Weőresa kot čudežnega otroka in ga primerja z mladim Rimbaudom. Prosi ga, naj mu pošlje svoje pesmi in prozna dela, da bi lahko o njih izrekel svoje mnenje.

5. poster

»Dragi brat Guszti!«

»Ko se je preselil v mesto, je najprej prebival pri nekem učitelju matematike z imenom János Gábrriel, kasneje pa ga je v svoj dom sprejel Avgust Pavel. Slednji ni bil njegov učitelj na šoli, saj je poučeval na dekliški ustanovi, kljub temu pa je postal določevalec Weőrssevega napredka v teh letih, usmerjal je njegov duhovni razvoj v najbolj občutljivem obdobju rasti. Že samo izžarevanje njegove osebnosti je prevzelo dijaka, ki je domoval pri njem, kjer ga je obdajalo ozračje znanosti in umetnosti: nadaljeval je najlepše panonsko izročilo, deloval je kot kulturni poslanik narodov, ki živijo drug ob drugem v okvirih iste pokrajine. Ustanovil je mestno knjižnico, začel je z izdajanjem znanstvene revije Vasi Szemle, s čujočo pozornostjo je spremljal in z bodrilno besedo podpiral

duhovne pobude v Zahodnem Prekodonavju, svoj dom je preoblikoval v pravi pravcati etnološki in arheološki muzej. Če se je kdo naučil le tega, kar je tam videl, je že duhovno raste. Njegovo ožje strokovno področje je bila slavistika, zbiral in urejal je spomenike prekršarskega slovenskega jezika in književnosti. Tudi svoje prve pesmi je napisal v slovenskem jeziku in se je že približeval svojemu petdesetemu letu, ko je izšla njegova madžarska pesniška zbirka z naslovom Tako pojem psalme v naročju skepe doline. To se je zgodilo v 30-ih letih 20. stoletja, zbirka je na straneh revije Nyugat predstavil in ocenil njegov učence Sándor Weőres. Zoltán Kenyeres: Vilmoska pökök. 1983.

Sándor Weőres: Mraz je. Pesmi. 1934. Natis Kulturnega tiskarskega inštituta iz Pécsa, 59 strani. Cena: 2,50 perőgőev.

Knjigo predstavlja Avgust Pavel s toplimi besedami v 3. številki 1934. letnika revije Vasi Szemle. Pale o začetkih pesniške poti, priznanjih in domovnem slogu pesni v zbirki.

»Kajti v zgodovini madžarske književnosti je brez primera, da bi nekdo pri petnajstih letih kerat s tako polno bisago in odločnimi koraki proti nesmrtnosti.«

Sándor Weőres se v spominski knjigi Avgusta Pavla spominja na spoštovanega in cenjenega polihistra, ki je z razumevanjem in nežnostjo podpiral razvijajoče in razcvetoče se talente, med drugimi Ersi Gazdag in Jőzsefa Bakőja. Hvaležen je za pomoč v začetkih ter za pogovore in dobre nasvete. Sándor Weőres: Spomin Avgusta Pavla. (Odlošek)

6. poster

»Tvoje lepo ime, Örzse Gazdag,«

Ersi Gazdag je priljubljena avtorica otroških pesmi, velik del svojega življenja je preživela v Sombotelu (Szombathelyu). S Sándorjem Weőresom prijateljuje še od mladih let. Njena prva knjiga z naslovom „Övegözög“ (Stekleni zvonček) je bila izdana s pomočjo Avgusta Pavla leta 1938. Ta knjiga vsebuje tako pesmi za odrasle kot za otroke. Avgust Pavel je podpiral začetniško pesniško pot Ersi Gazdag, kot tudi Sándorja Weőresa, ki je v časniku Nyugat pisal kritike o izboru pesni, ki je vseboval polovico pesmi za odrasle, polovico za otroke.

Sándor Weőres je v kolumnah časnika Nyugat večinoma pohvalil otroške pesmi, ki so vzbudile pozornost tudi Zoltána Kodályja, ki jih je nekaj uglasbil. Zahvaljuje se spodbudam, se je pozornost Ersi Gazdag vse bolj nagibala k otroškim pesnicam. Njene priljubljene knjige so izhajale ena za drugo. Za svoje delo je leta 1978 prejelo nagrado Jőzsefa Attila.

Prijateljstvo s Sándorjem Weőresom in Amy Károlyi je trajalo vse do njene smrti, kar potrjujejo številna pisma, razglednice, pesmi v rokopisu, ki so ohranjeni v njegovi zapuščini.

7. poster

»Szombathely ljubi kraj«

Sándor Weöres je bil z mestom Szombotel (Szombathely) tesno povezan, rad je obiskoval to mesto, v številnih pesnih se spominja prijateljev, časa, ki ga je preživel tukaj. Mesto mu je leta 1983 podelilo naslov častnega meščana.

Citat iz zapisknika:

"Ker s svojo izredno poezijo, aktivnim življenjem pri radosti vzgaja spoštovanje, ljubezen do rodne dežele, do pokrajine Zalezna Španija, do Szombatele (Szombathelya), z avtoriteto in življenjsko pojo tudi številni primeri za aktivno dovoljenje, za spoštovanje vrednot otje domovine."

Sándor Weöres in Amy Károlyi sta Knjižnico Dániela Berzenyija - ki je takrat delovala še na Trgu republike (Köztársaság tér) - prvič obiskala leta 1963. Leta 1971, ob otvoritvi Prazničnega tedna knjig, je zakonski par ustanovo ponovno obiskal, in od tega dogodka se datira tesno prijateljstvo z družino tedanjega direktorja knjižnice Miklósa Takácsa, kar potrjujejo številne fotografije, posvetila, pisma.

Od knjižničnega osebja v istem času šteje pesnik za svojega prijatelja še Bélo Rózso, poznejšega urednika revije *Életünk*.

8. poster

„Vem le to, da moje srce ni nikoli hrepnelo po družbi, si pa mu ti naenkrat postala družica,«

Sándor Weöres se je leta 1947 poročil z Amy Károlyi, ki jo je spoznal preko slikarja Árpáda Illésa. Njeno objasnjeno pesniško zbirko je zelo občudoval. *»Pazite na svojo udarjenost, naj je ne požrejo vsakodnevne težave, meščanost, lažkotast miselnost, bližnja nevarnost iz sladkorja. Bodite varni, kakor svetilnica iz zlata.«*

Sándora Weöresa in Amy Károlyi je povezoval zelo intenziven odnos. Amy Károlyi, ženska pesnikovega življenja, sodelavka, bila je in do konca je ostala oseba, ki je urejala njegov neurejen stil življenja. (Več knjig za otroke sta ustvarila skupaj.)

O njuni zvezi so krožile legende, in če žena ne bi bila tako trda, kot je bila, potem njen zakon ne bi večjal popolnoma nič.

»Če pa omenjamo Amy, je težko izčrpati ta dva človeka, če tudi zato, ker sta v svojem življenju, vsodi in celo pesniški sodi kljub vsem nasprotjem in dramskim uspešnostim pripadala drug drugemu, sta se prepričala. In medtem ko je Amy, jasno, nevidno bila svoj notranji boj za pesniško svobodo, je v celoti podpirala in sprejemala Sándorja Weöresa. Zame je emblematično lep dokaz za to sprejemanje, da si je za življenje Sándorja, doblje sta bile skupaj, zmeraj imenovala Amy Károlyi. Ne vem, če ste spoznali, da si je po smrti Sándorja vsebo predstavila kot Weöres Sándorné, soproga Sándorja Weöresa.« (Mátyás Domokos)

9. poster

„Dobra pesem je živo bitje, kakor jabolko“

Sándor Weöres je v času svojega življenja objavil 39 samostojnih knjig, oziroma skupaj z ženo. Od prve pesniške zbirke z naslovom *»Hidrog vész«* (Mrza je), ki je bila izdana leta 1934 - razen v petdesetih letih in na začetku šestdesetih let - so mu izšli po eno ali dve knjigi na leto.

Vsaka izmed njih je vzbudila živahno kritiko, pojavila se so mnenja, ki so bila nerazumljiva in tudi priznanja.

Prebrali smo *»Tűzkar«* (Ognjeni studenec) in se dogovorili, da bomo zbrali denar za izdajo. Sándor Weöres je še tam v kavami na rokopis napisal uvodila za tisk. (Seveda, rokopis imamo še danes.) Za vse smo dogovorili, tudi za to, če ga bodo doma kaj vprašali, naj reče, da smo rokopis ukradli. Sándor Weöres je odšel domov, knjigo z naslovom *»Tűzkar«* smo izdali. Tedaj so Weöresa prisilili, da je podal izjavo, ki je bila objavljena v publikaciji *»Élet és Irodalom«*. V njej navaja, da je bil zelo presenečen, da so knjigo izdali. Dejansko je rokopis poslal v Parizu, da ga preberejo in nasprotuje piratski izdaji. Priznati moramo, da je bil Sándor Weöres prisiljen ugovarjati, toda tudi na Madžarskem so vsi vedeli, da smo rokopis za izdajo dobili od njega. Zatem je leta 1964 knjiga *»Tűzkar«* bila v različici izdana tudi doma. Rokopis je

več let bil pri založnikih, in v nasprotju s tem so potem, ko so izvedeli za Pariško izdajo, v roku dveh mesecev izdali pesniško zbirko. Cenzurirali so samo eno besedo v pesmi *»Kőszöntés«* (Pozdrav), ki je na začetku zbirke. Sándor Weöres je napisal, da se bodo zaznamci z nasmešnim spominjali na 'tíhstapljenje duha'. 'Ki sem ga preganjal verjetno že proti koncu prepovedi intelektualnega duha'.

Jenő Farkas: '56 - Magyar Műhely - avantgárdia. Portret o Pálla Nagyú - s Pálla Nagyem. Nagyvölgy, 1999. 1-2.

Zagotovo so se od samih začetkov do konca, ko so ga že mnogi upravičeno imeli za žvega klasika, njegove karakterizacije s strani privržencev in večnih nezadovoljencev tako različkvale, kakor da niti ne bi šlo za istega pesnika. Kajti v tem ogromnem blodnjaku, ki ga predstavlja celota njegovoga

pesništva, so se hkrati pojavljali antični miti in slike modernega življenja, ki jih je moč razlagati na številne načine. Za njegove miselne tokove so vzporedno značilni suhoparno logični način razmišljanja in sanjarije mističnih filosofij. Cingljajoče otroške pesmi se menjajo z življenjsko modrostjo lirsko-osebnih vsebin. Karlovi pa izreče, bodisi kaj optimističnega ali pesimističnega,

bodisi kaj nazorno slikovnega ali igrivo nerazumljivega – to zvoščja, je polno glasu ter predstavlja jezikovno in ritmično bravuro. Tako ljudi s konservativnim okusom kakor tudi iskavce političnih sporočil je razjezila igra Weöresa, tako kult spretno ritmiziranih nesmiselnosti kot obuditev starih vzhodnih mitov. V njegovem pripovednem pesništvu so se obdobja in tematike kapriciozno menjavale. Potovanje boginje Iltar v podzemlje je očarljiva obnova starodavnega mita iz Mezopotamije, delo *Psyché* pa je roman v verzih, ki prikazuje čutevne prigode razsvetljeno-bičermajerske pesnice, v kateri igra pomembno vlogo nekdanji antično izobrnjeni poet s tragično usodo László Ungvárménei Tóth, spomin na katerega se je tudi Weöres trudi obuditi.

V našem mnogobarvnem novem pesništvu – ki se objavlja od sredine našega stoletja – je najverjetneje Sándor Weöres najbolj unikaten pojav.

10. poster

„Hraniti sledi mojih korakov“

11. poster

»Morda ni niti zapisano: le zamišljeno.«

Kolikor iger Sándorja Weöresa, toliko različnih svetov. Naslov igre »Theomachia« bi lahko morda prevedli: »Vojna božanstev«, svojo tematiko črpa iz grške mitologije. Njen avtor jo je najprej označeval kot dramsko pesnitev, kasneje kot oratorijsko dramo. Čeprav so jo ljubiteljski gledališčiški študentje tehniške fakultete v skupini Székényé že pred letom 1972 uprizorili, je močno igro – zaradi pomanjkanja dogajanja in zavoljo obsežnih dialogov – pravzaprav bolje izvesti pred mikrofonom kot radijsko igro, kakor pa na odru. »Čolnarja na luni« je avtor včasih opisal kot lutkovno igro, včasih pa kot pravilčno igro, kesično je naslovu pripisal: Pastolovska igra v dvajsetih prizorih. Poznamo različne odske interpretacije dela: napisali so mu spremljevalno glasbo, na njegovi podlagi je nastala opera, načrtovali so celo filmsko priredbo. Igra »Endymion« je nastala leta 1943 in sestoji iz vsega skupaj treh prizorov – njene literarne vrste avtor ne označuje –, je pa v sorodstvu z grškimi pastirskimi igrami. Tudi vloge v njej – Luna, Endymion, Amyntas,

Phyllis, Korydon, zbor pastirjev in pastirc – poznamo iz antične književnosti. Igra »Skiti« deluje kot fragment, sestoji iz enega samega dramskega prizora, ki prav tako spominja na arhaične čase. Odvija se v pravljicrskih prabdobjih, ne popelje pa nas na jug, v dionosvino grševa, traveč na vzhod v prestolnico Siazov, v imperij Künigisa. »Pegavska lepota in nashve prepričljiva pesniška domišljija« besedila sta očarali Attilo Bozsyja, ki je na podlagi dela napisal opero. Po svetletem ustvarjalnem odmoru je leta 1950 nastal »Nagajivi Peter«: pravljčna igra za otroške odre, priložnostna improvizacija, ki močno odstopa od življenjskega dela Weöresa. Njeno besedilo je – skupaj s prej omenjenimi deli – vrstil v Zbrana dela. V časovnem zaporedju sledi Weöresova gledališka igra »Octopus ali povest o svetem Juriju in Zmaju«. Zgodba priključuje svet srednjega veka, njeno tematiko je avtor črpal iz Legende svetega Jurija po Jakobu iz Furaga ter jo obogatil z lastno domišljijo.

Je tudi priznaval, da se je med pisanjem zaslajal na angleško dramatik v obdobju Shakespeara. Vrsto Octopusa označuje kot Tragi-komedijo v petih dejanjih. Igra »Dvoglava pošast, ali Pécs 1686« je najprej dobila oznako zgodovinski panoptikum, kasneje pa tragi-komedija. Tiber Tüskés: Zgodovinski panoptikum Sándorja Weöresa. Szolnok: (Jelenkor). 2003. 6.

12. poster

„Če sonce posije na trato, na trate sredino, pojdimo, otroci, v gručah.“

Weöres je od samih začetkov ukinal meje in vizume med odraslo in otroško deželo svojih pesmi. Ta svet je eroten in nedeljiv, postavitvev preprek bi bila izumetničena in sama sebi namen. Tokratni izbor [Če bi svet črna kos bil, 1973.] se ponovno vrača k življenjskemu delu in to tako, da izbira iz dosedanjih zbirk otroške poezije (Bóbita, Tarka forgó, Zimzizim) in hkrati iz zbirk Preproga iz cunj in Madžarske etude, še več, črpa tudi na primer iz zbirke Lunina knjiga in

drugih. Skratka sklone tokovski krog. Še naprej razširja otroško zanimanje in morda tudi krpi njegovo nosilnost s kakšnim drzejšim delom. Izvorno rajdščice pa je zmeraj celota Weöresove poezije, označitev za otroško pa nikoli ni namenjena ologosanju ali odklikovanju. Blago otroških pesmi torej ni ceneje kakovosti (njegova razprodaja, njegova odličnost je ravno v univerzalni sprejemljivosti). István Cs. Nagy: Életünk (Naše življenje) 1974

13. poster

„Koliko glasov, ki šinejo kakor ptice!”

Če želimo osvetliti odnos pesnika do glasbe, je najbolje, da za obrazložitev vprašamo kar njega. „Nimam nobenega pomočnika, ki bi se razumel na glasbo; brez razumevanja glasbe, nespretno se spotikam med glasbenimi toni, se pa zmorem bolje znajdem.” Če je kolo kdaj prepeval Kodályevo melodijo z Weöresovim besedilcem, morda le posvečen kratko otroško pesniško, se zaveda, s kakšnim pesniškim in glasbenim občutkom je poet rešil nalogo. Skupni imenovalec, ki združuje obstoječo melodijo s pesniško mislijo, je prav gotovo ritem. Tudi sam Sándor Weöres je svoje otroške pesmi, ki so kazale vpliv Zoltána Kodálya, imenoval ritmične skladbe ali ritmične študije. Mihály Ittás: „Antimuzikaličen” pesnik ali pisec besedil za skladatelja Sándor Weöres. Uvodnik k nastajajočemu spisku. Forrás (Élvíz), 2003. 6.

„Brezdvornó, komaj poznani kakšnega pesnika, ki bi se tudi preko žrtvovanja miselne skladnosti besed v tolikšni meri približal osnovnim elementom glasbenega ritma, melodiji in tonu. Ta glasbeni dejer-nik najdemo le bolj izrazito v takšni pesni, ki je bila napisana v jeziku domišljije in v kateri ni besede, ki bi nastala iz obstoječega jezika.» Ede Zathureczky. Szivárvány (Másvica), 1947. 4.

14. poster

„na koncu poti se vrnem v Csöngé”

Rokopise, risbe, fotografije Sándorja Weöresa smo za namene razstave izbrali iz zbirke Arhiva Železne županijske in Knjižnice Dániela Berzsenyija, ter iz dokumentov v lasti Judite S. Pavél in Miklósa Takácsa.

Weöres

Vasmegyei üdvözlét

Sokszor megyek Szombathelyre,
gondjaimtól szabad helyre,

és mellette Oladon
békességem fogadom,

süri fák közt Hámonban
elme pilók álomban,

és ha vágyom völgyre, hegyre,
tovább utamon Kötzege,

végtere
hazatérek Csöngére.

VB